

XIV. fejezet

1995. augusztus 9., Szabadka

MÉG SOK ÁLDOZAT NEVE HIÁNYZIK

Könyvünknek eredetileg a VAJDASÁGI GOLGOTA címet szántuk, de dr. Hegedűs Antal, történész, kéziratunk recenzense hívta föl arra a figyelmünket, hogy azok, akikről frunk bácskaiak voltak, tehát ajánlja a cím megváltoztatását.

Még így is sok áldozat neve hiányzik – ez volt Ehmann Imre, a szabadkai Szent Kereszt plébánia lelkészének, másik recenzensünknek a véleménye. Ehmann Imre közismert rendkívüli memóriájáról, amiről magunk is meggyőződhattünk a vele való beszélgetésünkkor.

*

E. I. : Hiányolom a kéziratból Köves István plébános urat, aki 1898. október 10-én született Baján. Gimnáziumi tanulmányait 1907-től 1915-ig végezte Baján, a teológiát pedig 1918-tól 1922-ig Kalocsán, ahol 1922. június 25-én szentelték pappá. Káplánkodott Fajszon, Akasztón, Kecelen, Vaskúton, Bácsalmáson. 1928-ban ideiglenesen adminisztrátor Györgypusztán, 1931-ben pedig Bogyiszlón. 1933-ban káplán Jánoshalmán, 38-ban Dávodon, 40-ben Kecelen. 1941-ben helyettes plébános Mozsoron. Azt mesélték róla, hogy már teológusként is érdekes ember volt, később pedig méginkább különccé vált és talán a furcsa természetének köszönhetően került Mozsorra, erre az Isten háta mögötti, elmaradott helyre, ahol még az 5-10 kilométerre levő Sajkásszentivánig is a szocializmus építette ki a makadám-utat. Mozsor túlnyomórészt szerb község volt. Ha jól emlékszem, a magyar időkben 783 katolikus, 2969 görögkeleti szerb és 70 református élt ott. Az utóbbiak németek voltak. A katolikus templomot lebontották 1947-ben. A sajkásszentiváni, a tiszakálmánfalvi és a kátyi német evangélikus templomot megsemmisítették azonnal a láger-idők beállta után. Köves plébánosnak felrötták, hogy 'nem papi' teendőket is végzett; birkákat tartott, amelyeket maga

hajtott ki legelni és terelt vissza. Állítólag nagyon elhagyta magát, olyanmódon, hogy a szerb pap reverendájában járt... Itt el kell mondani, hogy egy szomorú eset történt Mozsoron. A mozsori szerb pap, Vlaškalić prota országgyűlési képviselő volt és köztiszteletben lévő polgár hírében állt. Valakinek mégis útjában állt, vagy a magyar, vagy a német – de valószínűbb, hogy az utóbbi – hatóságnak. Bíróság elé állították, azonban semmit sem tudtak rábizonyítani. Akkor éppen egy katolikus leány, Jakubec Franciska volt a szolgálója. Ő maga özvegy volt, a felesége fiatalon meghalt és egyetlen fiuk is úgyszintén (A mozsori temetőben látható sírhelyük, a Vlaškalić-mauzóleum, amelynek festményeit Uroš Predić, akadémiai festő festette.). Az egyik magyar tiszt túllőtt a célon és arra akarta Franciskát rábírní, hogy tegyen vallomást a próta ellen, de ő ezt visszautasította. Erre a tiszt azzal gyanúsította, hogy viszonya van a szerb pappal. Franciska erélyesen tiltakozott, aminek az lett az eredménye, hogy a tiszt őt elzavarta; a jejes Dunának hajtották és ott hátba lőtték. Emiatt 1944 őszén Mozsoron a Jakubec család volt az egyetlen, amelyet nem bántottak. A bosszút Mozsoron 1944. november 2-án, halottak napján hajtották végre. A harangokat is megkondították. A tömegsírt oda- valósi magyar emberekkel ásatták ki, olyanokkal, akikről az ún. 'fölszabadítók' is tudták, hogy soha nem tevékenykedtek politikai sfkon. Az egyik hívem mesélte, hogy egy partizán megkérdezte tőle, vajon mit gondol, kiért szólnak a harangok. 'Azokért, akik ebben a sírban lesznek eltemetve' - válaszolta. Úgy is történt. Mintegy 58-60 embert végeztek ki aznap. Köves plébános úrnak sikerült elmenekülnie a helybeli szülésznővel és annak az édesanyjával. (A szülésznőket annak idején még államilag helyezték egy-egy községbe.) Azt gondolta, hogy elég ha Bajára menekül. Igen ám, de a 'felszabadítóknak' is az volt az álmuk - Trianon óta -, hogy a bajai háromszög és Szeged is Jugoszláviához kerüljön... Be is nyomultak a bajai háromszögbe. Sejtették, hogy Köves plébános úr Baján húzta meg magát. A partizánok rátaláltak az egyik plébánián és visszavitték Mozsorra, ahol november 12-én végezték ki a szülésznővel és annak édesanyjával együtt.

Sándor János ókéri plébánost is bezárták és meghurcolták.

Páter Gruber Belgrádban tevékenykedett, mint jezsuita szerzetes, páter Hessel együtt, akinek szintén menekülnie kellett, mivel a 40-es évek végén és az 50-es évek elején nagyon fölkarolta az ott tanuló német egyetemistákat. Páter Hessnek sikerült kimenekülnie Németországba, de páter Grubert bebörtönözték. Szerencséjére Adenauer birodalmi kancellár közbenjárt Titónál és kikérte páter Grubert.

Hiányolom továbbá Plank Ferenc nevét. 1885. október 28-án született Tolnán. Gimnáziumait Kalocsán végezte, teológiai tanulmányait pedig Budapesten, a központi papnevelőben. Ez azt jelenti, hogy tehetséges volt. 1910-ben szentelték pappá, Kalocsán, majd Szenttamásra került káplánnak. 1911-ben Szilbereken, 12-ben Bácsbokodon, 13-ban Nemesnádudvaron, 16-ban pedig Vaskúton káplánkodott, majd még abban az évben ugyanott lett tábori lelkész, 1919-ben Topolyán volt káplán, 20-ban Kerényen, 21-ben Apatinban, 22-ben Zomborban, szintén 22-ben helyettes plébános volt Wekerlefalván, 27-ben káplán Óbecsén, 31-ben Kúlán, 33-ban helyettes plébános Ószivácon, ahol 11 évig működött. A zombori Kronics-palotában lelte halálát, ahol a szó szoros értelmében örületbe kergettek. Beszéltem olyan emberekkel, akik vele együtt voltak fogságban a Kronics-palotában. Az egyik apatini hajózási vállalatnak a megboldogult tulajdonosa mesélte, hogy kegyetlenül kínozták; nemcsak testileg, hanem lelkileg is, orrát ütögetve azt mondogatták neki: 'No, most segítsen téged a te Jézus Krisztusod!'. Hajótörést akartak okozni a hitében. Szinte elborult az elméje a kínzások következtében. Az egyik nagybátyám is oda volt bezárva. Ő mesélte később Gádoron egyik unokahúgának, úgy kínozták őket, hogy átforróstított parázszen kellett végigsétálniuk.

Később is rettenetes idők voltak. Amikor Horgosra kerültem, igencsak meglepődtem, hogy Szűcs plébános úr Királyhalmáról, Kovács plébános úr Martonosról, Pálinkás Sándor Kispiachról, a horgosi

állatorvos úr minden héten összejöttek és kártyáztak. Ez arra volt jó, hogy megtárgyalják az eseményeket, mind az egyháziakat, mind a világiakat. Ekkor volt a beszolgáltatások ideje. Tartani kellett az emberekben a lelket, mert sokan öngyilkosok lettek a tengernyi megpróbáltatás miatt...

De visszatérnék a háború végére... Unterreiner Károly esetében nem vagyok biztos, de úgy tudom, hogy őt Palánkán kivégezték. Haug Antal csonoplyai plébános a börtönben halt meg, Sremska Mitrovican; elhurcolták Hauk Márton rácmiliticsi plébánost; Dobler Antal bácsordasi plébános Gádonon (Gákova) volt lógorban; de lógorba vitték Thiel atyát, valamint Eichinger Jakab és Eichinger János atyákat is; az apatini káplánokat, Halter Jánost és Wasmer Józsefet, 1944-ben a karácsonyi miséről hurcolták el, Hartmann atyát – akinek szívátagulása volt – fölmentették, a többieket a Szovjetunióba, Karkovba, szállították; Scherer Lőrinc cservenkai plébános Karkovban halt meg; megpróbáltatásoknak volt kitéve Gulyás Károly tiszakálmánfalvi plébános is... És még hosszasan sorolhatnánk.

Recenzenseink tanácsára és többek segítségével sikerült hozzájutnunk Hetényi Varga Károly PAPI SORSOK A HOROGKERESZT ÉS A VÖRÖS CSILLAG ÁRNYÉKÁBAN című könyvéhez, amelynek második kötete 1994-ben Abaligeten jelent meg, a Lámpás Kiadó gondozásában. A több kötetesre tervezett, nagy alaposággal megírt könyvnek éppen ez a kötete volt segítségünkre abban, hogy legalább részben kiegészítsük a hallottakat.

EZT ÍRTA AZ ÚJSÁG:

FÖLDPEREK TUCATJAI, IRREDENTA ORSZÁGZÁSZLÓ TALAPZAT

és a budiszavai plébános

”Ne gyűjtsetek magatoknak földi kincseket” – ez a parancsoló óvás évszázadokon át mindig megismétlődve elhangzott a prédikátorok ajkáról. A Biblia is ezt vallja. Hiszen elég ha a prédikátorok gyűjtenek maguknak, a hívőnek az a dolga, hogy higgyen és mondjon le a földi javakról. Így vélekedik legalábbis Gulyás Károly, a budiszavai plébános. Számtalanszor hangzott el szószékéről: ”Ne gyűjtsetek magatoknak földi kincseket”, csak nem folytatta tovább, hogy ”majd inkább gyűjtök én”.

Tény az, hogy a hitközségnek, nem tudom milyen okokból kifolyólag, se több, se kevesebb, mint húsz hold szántója van. A papnak és szakácsnőjének van még vagy hét holdjuk, úgyhogy 27 holdon gazdálkodik a plébános. Mindig bérbe adja a földet, s ebből a bérbeadásból állandó pörösködések támadnak, mivelhogy a plébános káknán csomót keresve, csakhogy becsapja bérlőit, valami úton-módon bepöröli őket. Eddig több, mint ötven pöre volt a budiszavai plébánosnak. Valamennyit azonban elvesztette, mert a ”földi kincseket” jogtalanul munkásai bőrén akarta megszerezni, hogy minél többet összeharácsoljon magának és szakácsnőjének. Volt olyan eset például, hogy öt évre pénzért bérbe adta földjét, hogy ne kelljen beszo­l­gáltatnia a gabonát. Ugyanakkor a termés beérése után pénz helyett gabonát kért a bérlőtől, mint például Cimbalm Mihály esetében. Amikor a bérlő nem volt hajlandó gabonát adni, beperelte. Természetesen elvesztette a pört.

A bérlők, felesek, napszámosok javarésze a bíróságnál vég­ezték, illetve bírósági úton jutottak szerződéses jogaikhoz. A fentebb említett gabona esetében a plébános Antunovics András­tól és Antunovics Józseftől 70-70 kiló búzát zsarolt ki azzal, hogy ”őt is be

akarják zárni”. A búzával azonban Noviszádra utazott és elcserélte – borért.

Régebben olyan eset is előfordult, hogy egy idegen állampolgár nénijét férjhezadta azzal, hogy a ráeső föld itt maradjon, de törvényes férjének megtiltotta, hogy vele éljen.

Egy szóval a budiszavai plébános régóta uzsorázza az egész falu dolgozó népét, legalábbis a még hiszékeny, nem felvilágosult embereket.

Mintegy két hónappal ezelőtt általános felháborodást váltott ki Gulyás, amikor 5000 dinárt kért egy szegényebb ember temetéséért. Mindezt betetőzve egy hónappal ezelőtt pedig a következő eset történt: tűz ütött ki a faluban. Nagy volt a riadalom, félreverték a harangokat is. A tüzeset után a plébános számlát nyújtott be a harang félrevertéséért a tűzoltó testületnek! A falu szerencsétlenségét is kamatoztatni próbálta a budiszavai plébános.

A HITKÖZSÉGI TANÁCS ÉS A TITKOS ÜLÉSEK

A budiszavai plébános hitközségi tanácsa 14 tagból állana. Azért mondom, hogy állana, mert sokan egyáltalán nem vesznek részt munkájában. Gulyás János a plébános névrokona, hitközségi gondnok és pénztáros például nemrégiben csúnyán összekülönbözött a pappal. Ez a férfi régebben minden szabadidejét a hitközségi ügyeknek szentelte. Gondoskodott mindenről, a hitközségi park rendbentartásáról, a temetőről, szóval mindenről, ami a hitközség keretébe tartozik. A plébánosnak nem tetszett Gulyás önálló munkája s végtére is sikkasztónak bélyegezte, mivel a hitközségi pénztárban nem volt elegendő pénz bizonyos dolgok kifizetésére. Ez erélyesen tiltakozott az ellen, azt állítván, hogy a falu 330 katolikusa közül még száz sem fizeti az egyházi adót s erről ő nem tehet, ugyanakkor a harangozó meg a kántor évente 36.000 dinárt emésztenek fel. (A 20 hold föld jövedelme ugyanis csak csupán a pap és a szakácsnő eltartására szolgál.)

Mondom, csunyán összetűzött Gulyás a hitközség gondnoka, a plébánossal, s azóta nem jár templomba. De a hitközségi tanács azért még nem oszlott fel. A plébános egybetartja. Igaz, ugyan, hogy három-négy tanácstag nem jó szemmel nézi a pap garázdálkodását, de csak a hívőknek mondják el bajaikat, a pap előtt azonban hallgatnak.

Történt pedig, hogy a múlt vasárnap a hitközségi tanács nagymise után ülést tartott. Mindössze 5-6 tanácstag jelent meg. Megtudtam, hogy Molnár Sándor ügyét tárgyalják, akinek követelése van a plébánostól. Molnárt nem eresztették be az ülésre, mivel az a szabály, hogy az érdekelt felek távollétében kell megtárgyalni ügyeiket, s a panaszos vagy a bepanaszolt csak a döntést hallgathatja meg. A döntést meg is hozták. Molnárt elutasították. Újabb per. Hogy mindent tárgyalnak még ezeken a titkos üléseken, azt nem tudom, tény az, hogy kívülről embereknek tilos a bemenetel, legfeljebb gyanítani lehet...

A HARANGOZÓ, VALAMINT A "POLITIKAI KÖZSÉG"

A templom előtt például egy egész kis park fekszik. Be van kerítve. Pad nincs benne. Csak azok lépnek ide, akik a templomot járják, hiszen a kert illetve park közvetlenül a templom előtt terül el. Az utcáról nézve figyelmes lettem egy szoborra, jobbanmondva a parkban felállított szobor talapzatára. Bementem és megnéztem. Úgy gondoltam, valamiféle egyházi szobor. Odaérve azonban mély csalódásban részesültem. A fasiszta idők országzászlótalapzata az. A fasiszta címer ugyan már lekerült róla, de más dolgokat találtam rajta, úgyhiszem egyedülállóakat, nemcsak Vajdaságban, hanem hazánkban.

A talapzat homlokzatán nagy aranybetűkkel ez áll: "Tiszakálmánfalva visszatért...", másfelől pedig: "Ezen országzászlót a két évtizedes rabságból rajongó szeretetteljes gyermeki hűséggel adományozták..."

A közelben ott volt Somosi Ferenc a nagybajszú harangozó. Megkérdeztem tőle, mit jelentsen ez.

– Ja kérem, én nem tudom. A park telekkönyvileg nem a mi tulajdonunk, hanem a "politikai községé". Tőlük kérdezze meg.

– Dehát ide csak az jön be, aki templomba jár.

– Mindegy, mi semmit innen el nem vihetünk, se le nem vehetünk, feladatunk csupán abból áll, hogy a parkot gondozzuk (!), – így vélekedett a budiszavai harangozó, akinek a fia egyébként a helybeli kántor, mellesleg szólva a szövetkezetben mint írnok dolgozik (!!). Abban a szövetkezetben, amelynek tagjait különben – politika-mentesen! – gyenge embereknek, nem is embereknek tartja a budiszavai plébános.

Tény az, hogy a szobor, illetve a talapzat öt méterre fekszik a templom bejáratától viszont Gulyás Károly a plébános azt hangoztatja, hogy ő nem politizál és, hogy "nem látta a feliratot". Tény azonban az, hogy minden nap látja ezt a feliratot, s hogy tudván-tudja, mit jelent, hogy miután sóhajtozik ez a talapzat: hogy az irredentizmust szftja.

S ebben a fényben tisztán látjuk a budiszavai plébános, kántor és harangozó, meg a széthúzó bomlásnak indult hitközségi tanács egész mivoltát.

A plébánosét, aki egyáltalán nem veti meg a földi javakat, még ha a falubeliek rovására is szerzi (vagy szerezné, ha hagynák) s a tanácstagokét, akik közül néhány – a becsületes budiszavaiakkal egyetemben – már sejtik, hogy Gulyás Károly és szakácsnőjének egyáltalán menyeeinek nem mondható kapzsisága s az az irredenta szobortalapzat temploma előtt – rokon dolgok. Elgondolkoztatóan együtvé tartóznak.

Mucsi József
(MAGYAR SZÓ, ?)

GRUBER PAP HIVATÁSA

A szocializmus építése – harc. A szegények és gazdagok harca. Sokoldalú, sokféle, kemény, elkeseredett, élet-halál küzdelem.

Sokszor nehezebb, mint a nyílt háború. Itt ugyanis nincs front, jobbanmondva a gazdasági és társadalmi élet minden megnyilvánulása az. Ezer és ezer oldalról és módon támadja a szétvert tőkésereg a dolgozók építését.

Vigyáznak is a szocializmus építői. Nyitott szemmel és füllel járnak és dolgoznak. Nagyjából ismerik az ellenség módszereit. Féltve őrzik országukat. Igen lényeges dolog ez. Úgy hívjuk: éberség.

Így van persze nálunk is. Javában áll itt is a harc. Itt se nyugszanak a volt gyárosok, a kisajátított nagybirtokosok, a többi szét-szórt élősdi és szolgája. Küzd a munkásosztály, a munkás-paraszt szövetség ellen. Szabotál, agitál, kémkedik. Mert külföldi hitsorsosaival is szövetkezik. Bárkivel, csakhogy megingathatná, megdönt-hetné a dolgozók uralmát valahogy. Hogy még egyszer kiűzhetné a minisztériumokból, város- és községházából a munkásokat és a dolgozó parasztokat. Ő ülhetne be és folytatná ott, ahol elhagyta a nyúzást az éhbérekkel, agrárollókkal... Tudja ezt minden dolgozónk. És biztos kézzel csap le a tettenért ellenségre.

Ezúttal – pap volt. Méghozzá katolikus és sváb, filipovói, Grubernek hívják.

Itt hirdette az igét a bácskai falvakban. Persze inkább a munkás-paraszt ország "áldozatait", mint Krisztusét. Csöpögtette beléjük a mindinkább távolbavesző reményt, nem maradhat ez így!

De nem is ez volt a főbűne.

Még Sztepinactól kapta utasításait. Adatokat gyűjteni Vajdaságban, jelentésekbe foglalni, átadni Beográdban a pápai nunciusnak, Monsignore Harlynak, a cég: Vatikán. Az imperialista kémhá-
lőzat egyik legközelebbi központja.

És Gruber munkához lát. Gyűjti az adatokat. Állandóan utazgat. Meg sem melegszik egy helyen, máris áthelyezését kéri. Meg is kapja egykettőre. A bácskai püspökség is benne van a pakliban. Segíti munkáját.

Irtózatos dolgokat ír. Ezt is megbeszélték akkor talán Sztepinaccal, vagy ez magától értetődő "szakkörökben". Azt mondja írásában a többi között: Jugoszláviában üldözik a vallást, agyonlövik a papokat, terror van, stb. stb. Írja jelentéseit és nem fél, hogy rászakad a mennyezet. Bátor ember...

És tehetséges. Úgy látja a dolgokat, ahogyan mi akarjuk – mondogatják munkaadói a Vatikánban. Munkája nem is marad elismerés nélkül. Pénzjutalmat kap a pápa képviselője, a nuncius útján.

A napokban a dolgozók mondtak véleményt róla. Noviszádon a kerületi népbíróság: gazember, kém, népeink árulója. Visszaélt a vallásszabdsággal. Oda való, ahová főmegbízója Sztepinac került nemrég. Hogy legyen ideje elmélkedni a papi hivatásról: vajon a politizálás-e a dolga a papnak, vagy a krisztusi tanok hirdetése. A testvériségé, békéé, becsületes munkáé? Vajon a néppel kell-e tartania az igazi papnak, vagy a nép ellenségeivel, mégha felettesei is? Segítenie kell-e a dolgozók nagy építését, vagy elárulnia?

V. L.

MAGYAR SZÓ, 1948. XI. 9.

1948 XI 9

Gruber pap hivatása

A szocializmus építése — harc. A szegények és gazdagok harca. Szolidaritás, szolidaritás. Jellemző elkereskedett, élet-halál küzdelem.

Sokszor nehezebb mint a nyílt háború. Itt ugyanis nincs front, jobbanmondva a gazdasági és társadalmi élet minden megnyilvánulása az. Ezer és ezer oldalkül és módon kímélve a szétvert tökésséggel a dolgozók építését.

Vágyának is a szocializmus építői. Nyitott szemmel és hallal járunk és dolgozunk. Nagyjából ismerjük az ellenség módszereit. Főképpen érzik országukat. Igen lényeges dolog ez. Úgy hívják: éberség.

Igy van természetünk is. Igy van természetünk is. Igy van természetünk is.